

CIORAN – „CINE URMEAȚĂ LA JUPUIT?”

Natașa MAXIM¹

natasamxm@yahoo.com

ABSTRACT: This article analyzes the way in which Ilina Gregori presents in her book the image/portrait of Emil Cioran. The reader can meet here a new Cioran: the man is regarded from the base and we are invited to see him together with the author. We are also guided how to read the book. If the portrait had been made from other point of view (for example, taking into account the essays *Exercises of admiration* or *Meeting with suiciding*), certainly the book would have been different, illustrating the real Cioran, not this one – kind, merciful, penitently.

KEYWORDS: portrait, image, Emil Cioran, perspective, subjectivity

„Să încerci să descoperi în scrisul unui om ce-l doare, o distracție cu adevărat captivantă”, spunea Nae Ionescu într-un articol; același lucru îl vedem și în tentativa de reconstituire a biografiei lui Cioran, unde Ilina Gregori pleacă în *Sugestii pentru o biografie imposibilă* (Editura Humanitas, 2012), de la două ipoteze. Sondarea sinelui prin portretele Celuilalt (Scott Fitzgerald, Codreanu, S. Beckett) conform dictonului *l' autre c' est moi*. Te apleci în exerciții de admirație asupra celor care-ți seamănă, în care te regăsești, în care te reflecti, dar și asupra celor care te intrigă sau îți repugnă. Nemulțumit că Scott Fitzgerald nu s-a ridicat la înălțimea damnării la care a fost supus de insomnie, deplângându-și infernul în *The Crack-up*, exaltat de cultul faptei Căpitanului, sau de atitudinea de *om nobil* a lui Beckett, creatorul, stăpânul, care privește din aerul rarefiat al înălțimilor la restul umanității.

A doua ipoteză abordează eseul din *Demiurgul cel rău – Paleontologie*, în care Ilina Gregori identifică o sursă a biografiei cioraniene, un text trecut cu vederea de specialiști. Plecând de la vizita la Muzeu, impresionat de rânjetul craniilor, Cioran face o disertație despre schelete și carne, trup și suflet. *Caietele* ar putea fi considerate, la o privire razantă, singura scriere confesivă a lui Cioran, însă autoarea demonstrează că scrisul fragmentar din *Mărturisiri și anateme* sau *Sfârtecări* sunt bucăți re-scrise din jurnal; practic toată opera e un jurnal, o confesiune, ilustrând o minte parcelată. In

1 Profesor de Limba și literatura română la Colegiul Tehnic „Dimitrie Ghika”, Comănești.

Exerciții de admirație vorbește tot despre el, Cioran, introvertitul incorigibil, egomanul. Se oglindește oare Cioran în Celălalt sau se ascunde în figurile zugrăvite? Incercând să fixeze misterul ființei, se sondează pe sine, forând în propriile tenebre sufletești. Cercetându-l pe Celălalt se caută pe sine, ca bolnavii care devin medici din dorința de a se vindeca. Cioran îl sondează pe cel în care se recunoaște. Aici nu e tema identității sau a relațiilor cu Celălalt, a alterității. *Exercițiile...* sunt o parte esențială a filosofiei cioraniene, axată pe chestiunea individului, a identității și a persoanei. Cred că Cioran nu și-a propus să iasă în evidență, să șocheze prin forma scrierii, prin aspectul fragmentar – o idee foarte vehiculată în anumite medii, dar falsă – ci se mulează perfect structurii sale psihice angoasate, scindate, fragmentele impunând prin concizia formei și bogăția conținutului. Poate nu era făcut pentru mari demonstrații logice, iar esența fragmentarismului configurează o constelație mentală axată pe esență, altoită pe Nietzsche și Pascal.

Punctul de pornire este romanul lui Bruno de Cessole – *L'Heure de la fermeture*. Publicat în 2008, perioadă critică intensă în jurul lui Cioran, autoarea amintește și contribuțiile lui Mircea A. Diaconu – *Cui i-e frică de Emil Cioran*, expertiza filosofico-patologică a Martei Petreu – *Despre bolile filosofilor. Cioran*, sau studiul lui Dan C. Mihăilescu – *Cioran și fascinația nebuniei*.

Oare *Exercițiile de admirație* sunt o capitulare a lui Cioran, o ofertă de pace, asistăm la dispariția teribilismului și a negativismului și la revenirea fiului rătăcitor la matcă? Se înșală cine crede că filosoful anatemei își ducea existența făcând pace la sfârșitul vieții sau luând ca exemplu pildele biblice: „Nu-i poți ierta pe cei pe care i-ai ridicat în slăvi, ești nerăbdător să încetezi relațiile cu ei, să rupi lanțul cel mai delicat din câte există: cel al admirației..., nu din insolență, ci din năzuința de a te regăsi, de a fi liber, de a fi tu însuși. Nu reușești asta decât printr-un act de nedreptate.” Intotdeauna discipolul își va ucide maestrul pentru a se elibera, pentru a deveni o individualitate. Nu se știe câți au crezut în întoarcerea fiului risipitor la matcă sau în albirea blanei negre a mioarei cu o limitată inteligență socială, dar Cioran ca portretist a fost o revelație.

Deși a făcut în permanență apologia eșecului, a fragmentului și decompoziției existenței, Cioran n-a demolat individul, ci a exaltat individualitatea, identitatea personală, acesta fiind și motivul exersării de portrete, un egoman atras de personaje interesante. Respinge portretistica

franceză ce reducea individul la rolul social și istoric, escamotând misterul, potențialul transcendent al ființei, omul devenind o marionetă în drumul spre moarte. Se pierde sămânța de divin cu care a fost înzestrat omul. Societatea distruge personalitatea și misterul omului. În *Căderea în timp* folosește un limbaj mitologic creștin, opus formulei budiste ale căderii și mântuirii din *Sfârtecare*. Apariția feminină serafică din Grădina Luxembourg din *Căderea în timp* este un simbol al omului în general „îngerul rățăcit în lume, exilatul tragic”, opera fiind presărată cu idei gnostice: exilatul, însinguratul, abandonatul de divinitate, Demiurgul neîndurător, separația natură-spirit sau ideea seminței divine existente în om.

Portretele spectrelor

„A fi bolnav înseamnă a coincide total cu tine însuși”. Consideră că singura scriere de valoare a lui Scott Fitzgerald nu e *Marele Gatsby*, ci „sejurul în infern” *The Crack-up*, jurnalul de 30 de pagini al crizei spirituale traversate de scriitor în anii ‘30. Lui Cioran, disperarea ilustrată în jurnal îi inspiră admirație, savurând tragedia, noaptea sufletului, chinurile care dau valoare, singularizează, scot omul din animalitate. Fitzgerald nu e un anxios de calitate, a depășit criza: „A nu putea alege între literatură și adevărata noapte a sufletului trădează un spirit de mâna a doua”. Stigmatul insomniei ne deschide privirea interioară spre închisoarea în care trăim. Cum americanul nu avea acces nici la mistică, nici la metafizică, a rămas doar un bolnav, Cioran conchizând dur: „Hotărât lucru, nu era copt pentru nopțile sale.” „Când orologiul bate ora patru nu mai sunt decât un spectru... Nicio scăpare, nicio soluție, nicio speranță” (*The Crack-up*). O admirație autentică, chiar dacă à contre-coeur, străbate portretul, trădând invidia, dezvăluind un Cioran gelos, rece, crud, un copil mare.

Lui Corneliu Zelea-Codreanu i-a dedicat primul său portret interior, citit la Radio în 1940. Iliana Gregori consideră *Profilul interior al Căpitanului* un act politic sub dictatul isoriei, sub influența unui delir colectiv, reproșându-i emfaza și cazul pe care-l face Cioran de relația personală cu Mortul. Dacă ar fi fost un oportunist pur-sânge i l-ar fi dedicat Căpitanului în timpul vieții. Notează o idolatrie declamată fără măsură la moartea lui Codreanu. Propunem inventarea unui idolatrometru pentru a măsura sinceritatea lui Cioran în scrierea portretului, dacă a fost într-adevăr primul exercițiu de admirație sau un act de oportunism balcanic din partea sibi-anului Cioran pentru un post de consilier cultural la Vichy. Receptarea

portretului Căpitanului este cea clasică, reflectând imaginea unui Cioran ambivalent; pe de o parte avem imaginea tânărului inocent sedus de măreția șefului legionarilor, pe de altă parte, Ilina Gregori lasă impresia unui Cioran duplicitar, oportunist politic, un copil arogant care se lăuda cu relațiile ierarhice. Intre inocență, aroganță și oportunism s-ar plasa relația lui Cioran cu Căpitanul. Până și definiția admirației ca îngenunchere intelectuală îi trezește autoarei asociații cu ritualul legionar. Această defnire a admirației cam iese din sfera cel puțin a buneii intenții, dar fiecare cu idiosincraziile lui.

Beckett solitarul, taciturnul, *omul nobil* îl fascinează pe Cioran; dacă admiratul rezistă admirației învăluindu-se în taine și tăceri, Cioran se concentrează asupra exercițiului admirației, a *lucrului în sine*. În cazul lui Beckett, portretul interior devine portretul *omului nobil* din perspectiva mistică a lui Meister Eckhart și cea aristocrată a lui Nietzsche. Mistical medieval vede în noblețe, o urmă a prezenței divine în om; omul lăuntric, este *omul nobil* iar pentru Nietzsche, *omul nobil* este aristocratul, superior psihic, care după ce i-a supus pe cei din jur, își exercită puterea și asupra lui însuși, urcând prin asceză la condiția divină. Cultul omului nobil e cultul forței. Omul nobil al lui Nietzsche investește lucrurile cu valoare, ca o divinitate, se impune prin forța psihică, e un egomaniac, un *Übermensch*. Creează valori, nu prin valoarea în sine a lucrurilor, ci prin numele și puterea lui. Valoarea lucrului depinde de atingerea omului nobil. Concepții incompatibile ale nobleții; singurul lucru comun rezidă în accentul pus pe interiorul de sorginte mistică la Eckhart și forță psihică dată de egomanie la filosoful german. Aici se unesc credința și apostazia, aspirația mistică și voința de putere.

Căderea cioraniană nu este decât o ratare a destinului impusă de o putere malefică. Spectrul suferințelor e concentrat pe plictis, morbid (tentația sinuciderii), calvarul insomniei, disperarea ratării, a mediocrității. Refuzul sinuciderii simbolizează respingerea unei vieți inteligibile. Admirația nu umilește și nu semnifică o negare a sinelui, o recunoaștere a lipsei de valoare proprie, ci are o funcție metafizică, mistică: mântuirea prin Celălalt. Poți dărui Celuilalt fără a te minimaliza pe tine. Sufletele damnate au găsit în admirație o șansă de mântuire. Odată actul încheiat nu mai rămâne decât ruptura violentă, nedreptatea, dezadmirația sau fratricidul benign. „Euforică, stimulantă, admirația, îngenunchiere intelectuală care nu implică nici umilire, nici vreun sentiment al nepuținței, este

prerogativa, certitudinea și mântuirea sufletelor pure” (*Sfârtecare*). Celălalt pe care-l admiri e Dumnezeuul tău, unica transcendență a misticului fără Dumnezeu. Admirația e un act în oglindă-admiri la celălalt ce admiri la tine. Admirația e un exercițiu de narcisism îmbinat cu gelozia omului schopenhauerian, conturând un pesimism existențialist cu accente nihiliste. Căderea revine constant în eseurile lui sub forma rupturii interior/exterior. Cioran crede că nici fizionomia, nici biografia sau psihologia nu pot revela esența unui individ, fiind o violentare, o desacralizare a omului. Explicarea, dezvăluirea misterului este o profanare, universul explicat se desemantizează, devine absurd, fără sens.

Portret sau necrolog? Portretele spectrelor revelează pasiunea comunicării, vocația dialogului în plan astral cu Celălalt. Portrete ambivalente: prin exercițiu tinde spre mântuire iar prin portretizarea morților, a dispăruților spre thanatic. Cioran între morbid, regresiv și salvare, mântuire. Aceștia ar fi cei doi poli ai portretisticii lui, mai reprezentativi decât interior-exterior, inspirați de axa filosofiei lui Schopenhauer: mila și răutatea. Exercițiu de admirație cu clopotul și cădelnița.

Dincolo de aspectul literar, esențială în portrete este perspectiva filosofică, problema individului a identității și alterității. „Cioran conferă o dimensiune metafizică portretelor, condiția reușitei în relația cu Celălalt este admirația.” Suntem niște vampiri ontologici. Prin admirație ne reînnoim propriul mister și căutăm să ne cumpărăm un bilet de parcare mai aproape de divinitate. Cioran a ales portretistica deoarece îmbină literatura cu filosofia, esențializând în maniera lui Pascal o întregă biografie. Filosofia înseamnă preocupare pentru individ și identitate. Admirația, reușita în relația cu Celălalt este o condiție ontologică, accesul la alteritate îți conferă un motiv pentru a exista, reînnoind misterul. Prin Celălalt ajungi la Divinitate, la Absolut, și cum Cioran căuta salvarea a văzut în admirație atât transcendența cât și mântuirea sa. Sau ca într-un proces psihanalitic, te definești ca persoană, îți construiești sinele, în funcție de ceilalți, de imaginea ta în ochii lor.

Paleontologie – Le bon usage du squelette

Criza spirituală din '65 care l-a dus în pragul sinuciderii „am petrecut un an de om pe jumătate mort”, îl determină să scrie *Paleontologie*, „un text serios”, aparținând culegerii *Demiurgul cel rău*, văzând în diseminarea cărni de trup, în starea de schelet, o cale de mântuire, făcând astfel o apologie

a ascezei, a monahismului. Pe șemineul lui Cioran își țineau companie o statueta a lui Buddha și tăietura dintr-un ziar al unui cimpanzeu, cele două surse, antropologică și metafizică, ale *Paleontologiei*, „dur à lire et emmerdant”, un eseu care abordează trupul și sufletul din respectiva ezoterismului indian, prin trimeri la *Vede*, *Upanishade*, text pe care autoarea îl consideră dificil, „de parcă orice ins citit ar trebui să se orienteze în ezoterismul indian, ne supune inteligența la probe nu tocmai banale”. Un Cioran budist, ermetic, când pretinde ca cititorul să-i fie egal în cunoaștere nu e dovadă nici de aroganță, nici de obscurantism. Unii își selectează cititorii după cele 800 de pagini ale romanului, însă Cioran își selectează cititorii după calitate, după densitatea și duritatea sentințelor. Înțelege cine e ca mine, cine îmi seamănă. Adresanții sunt selecți și selectați, *Paleontologia* fiind o împlinire pe dos care reflectă influența unui *malin genie*, a unui înger damnat sau apostat.

Notează în *Caietele* crizei spirituale din '65-'66 cum *Ecce homo* și *Genealogia moralei* îi stârnesc amintiri politice neplăcute iar Nietzsche nu-l mai interesează decât ca un caz patologic. *Genealogia moralei* e un atac la maestrul Schopenhauer și la etica fixată pe cei doi poli: egoismul și mila. Să admitem că spre sfârșitul vieții, Cioran devine schopenhauerian prin atracția față de budism, reprezentând polul milei din axa filosofică. Se îndepărtează de Nietzsche trădându-l cu Pascal. Viziunea *unheimlich* (înspăimântătoare trad. n.) parafrazând-o pe autoare nu e trădare, ci o problemă de oportunism (abia aici Cioran poate fi considerat oportunist), apropiindu-se de Pascal deoarece urmele războiului persistau și tot ce era german stârnea amintiri neplăcute. Pascal se regăsește în stilul cu mânuși și baston de promenadă, dar spiritul său e *unheimlich* german de la *Noii zei* până la mila acoperită de rasa monahală a budismului asiatic. Apropiati în spirit și solitudine monstruoasă, mult trâmbițata izbăvire a lui Cioran de Nietzsche a fost la nivel declarativ. Nu te poți despărți de tine, de dublul tău spiritual. Renegarea maestrului a fost pentru alții, pentru cine are urechi de auzit. Acesta poate fi un alt caz de oportunism cioranian, să nu uităm că vine în perioada neagră din anii '65-'66, iar dezicerea de german putea simboliza ruptura de vechiul sine. Mă rup de Celălalt care mi-a fost model 40 de ani pentru că sunt în criză existențială și vreau o altă viață, o altă șansă. Sătul de mine mă rup și vreau un alt eu. Schimb eul meu vechi pe unul nou, sunt eu fără mine, exist dar nu-mi mai aparțin, o concesie făcută societății. În esență, e moarte și renaștere spirituală, o midlife crisis.

„Il se resingera” formează nucleul semantic, fantasmatic al textului. Autobiografie disimulată, scheletele, carcasele craniilor alcătuiesc imaginea mentală a ascetului. *Se resinger*, o creație lexicală cioraniană, a *maimuțări*, a imita, cuvânt calchiat după românescul *a se maimuțări*, denotă impostura, marca ontologică a speciei umane, conform lui Nietzsche. *Paleontologie* este un eseu în spirit nietzscheean despre omul impostor, un eseu despre condiția umană. Ilina Gregori face o demonstrație semantică pentru a spune același lucru, demonstrându-ne pe trei pagini că prin lingvistică, semiotică, ajungi la filosofie și mistică, regăsești aceleași concepte. Reprezintă o abordare diferită, nu necesar mai interesantă. Textul cioranian se situează între narațiune, confesiune și speculație filosofică. Autoarea îl interpretează pe Cioran, biografia lui ca pe un roman, din perspectivă narativă și semantică, aplicându-i opozițiile naratologice *showing vs telling*, *diegesis*, *mimesis* alături de aprecieri lingvistice, analizând deicticele *aici* – *acum*, demonstrativele *acest* muzeu, *aceste* schelete, ducându-ne prin gramatică la filosofie.

Ilina Gregori pune sentința ruperii lui Cioran de Nietzsche, înmormântând himera supraomului și mesianismul politic. Despărțirea de Nietzsche e propria sfârtecare, consecința crizei spirituale de la 55 de ani, despărțirea de vechiul eu și cumpărarea altuia nou. Să nu-i căutăm nod în papură lui Nietzsche pentru „coruperea” lui Cioran la 20 de ani. Cioran a privit omul de la rădăcină, de la bază, s-a coborât din ghețurile munților și a privit *de lângă*, sau pentru a fi în ton cu interpretarea naratologică a autoarei a avut o viziune „împreună cu”, nu omniscientă și omnipotentă „de deasupra”, ca a maestrului. Sic transit gloria narrationis!

Discursul Ilinei Gregori, circular și didacticist, ne îndrumă cum să citim eseul, ce tip de lectură e indicată, fiind cel puțin stilistic în spiritul celui damnat d'un mauvais demiurge. Dacă cerceterea ar fi fost făcută pe portretele din *Exerciții de admirație* și un alt eseu din *Demiurgul cel rău*, *Intâlniri cu sinuciderea*, de exemplu, eseul ar fi arătat un Cioran mai autentic; în schimb avem imaginea unui Cioran blând, milostiv, spășit, probând rasa călugărilor budiști care îl *strânge*. Un eseu biografic (im)posibil, care zbiră prin toți porii că o adevărată biografie reste à faire².

2 Această lucrare a fost publicată în revista de cultură ATENEU, Nr. 3, martie, 2013